

УДК 336.221.26

М. М. Степура
аспірант кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ СТРУКТУРНИХ ЗМІН ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ НА ДОХОДИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В статье рассмотрены структурные изменения налоговых поступлений за последние годы, основные факторы, которые их вызвали, необходимость экономического анализа налогов; предложен подход к определению оптимальной налоговой нагрузки; установлены недостатки существующей системы анализа и предложены пути их решения.

The article deals with the structural changes in tax revenues in recent years, the main factors that caused them, the need for economic analysis of tax revenue, an approach to determining the optimal tax burden on the corporation income tax and personal income tax, identified shortcomings of the existing system of analysis and proposed solutions.

Ключові слова: податки, податкове навантаження, доходи бюджету.

Податки є складним суспільним і фінансовим, економічним і соціальним, політичним і правовим явищем, що відображається в значенні цієї категорії в системі фінансових відносин. Можна сказати — це клітина фінансів на макрорівні, бо, з одного боку, податки — найпростіша категорія фінансової науки, з якої починається формування фінансових відносин на рівні держави. З іншого боку, дуже важливе та специфічне фінансове та суспільне явище. На важливості податків, як інструменту державного впливу на соціально-економічний розвиток неодноразово наголошувалося відомими вітчизняними та зарубіжними вченими (Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій, В. М. Федосов, П. В. Мельник, А. М. Соколовська, А. І. Крисоватий, та ін.), тому аналіз формування цих надходжень є актуальним як з точки зору структури надходжень, розподілу їх між платниками різних галузей, фінансової ролі основних бюджетоутворюючих податків у доходах бюджету, так і з точки зору ефективності роботи органів Державної податкової служби України, побудови адекватної системи адміністрування податків для організації своєчасної та повної мобілізації податків до бюджету та забезпечення бюджету фінансовими ресурсами, необхідними для виконання державою, покладених на неї функцій.

На сьогоднішній день замість моніторингу економічного середовища, податкові органи здійснюють фактично моніторинг

платників податків та аналіз податкових надходжень. Аналіз же причинно-наслідкових зв'язків між параметрами економічної системи країни, галузей, регіонів, з одного боку, та фінансовим станом платників податків і платежами до бюджетів, з іншого, фактично відсутній. Відтак, відсутня і необхідна основа для оцінки зворотного впливу системи оподаткування на стан і динаміку економічного середовища. Особливо актуальною проблема ефективного оподаткування настає в умовах кризових явищ, які ми спостерігаємо у фінансовій системі не лише України, але й усієї світової економіки.

Саме тому мета статті — оцінити сучасний стан системи оподаткування, недоліки існуючої системи аналізу податкових надходжень та запропонувати шляхи їх вирішення.

Фінансову політику та фінансовий стан держави характеризують склад і структура доходів бюджету. Дані про структуру зведеного бюджету України наведено в табл. 1. Як видно з цих даних, структура доходів бюджету за останні десять років досить швидко змінюється, що є наслідком постійних перетворень і змін у податковій системі України та неподаткових надходженнях до бюджету. Чільне місце в системі доходів бюджету займають податкові надходження (72,4 % у 2008 р.). Починаючи з 2000 р., суттєво зросли неподаткові платежі до зведеного бюджету (з 9 % у 1998 р. до 28,7 % у 2001 р.). Це пов'язано з двома чинниками: збільшенням надходжень від приватизації державного майна та з тим, що з 2000 року власні надходження бюджетних установ (тобто кошти, які вони заробили від платних послуг) стали обліковуватись на рахунках бюджету. Надходження від операцій з капіталом і офіційні трансферти мають незначне бюджетне значення (відповідно 4 та 0,3 % у 2008 р.). Це саме стосується і цільових фондів.

На зростання питомої ваги податкових надходжень до зведеного бюджету вплинули такі чинники, як: скасуванням численних пільг, що надавалися суб'єктам СЕЗ, ТПР і технопарків; зростанням імпорту товарів і послуг; зміни в податковому законодавстві. При цьому питома вага перерозподілу ВВП через бюджет з 2004 року до 2007 року збільшилась з 26,5 % до 32,7 % [7]. За останні три роки зазначений перерозподіл ВВП в Україні перевищив його середній рівень не лише в країнах, нових членах ЄС, а й у таких країнах, як Польща і Чехія. Частка перерозподілу ВВП через податки відображає фінансову модель розвитку дер-

жави. Якщо держава на певному етапі розвитку вважає за необхідне першочергово розвивати соціальну сферу та забезпечувати максимально можливий соціальний захист населення, то податки мають максимально (наскільки це можливо в такій ситуації) відігравати фіскальну роль. У цьому разі слід встановлювати високий рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту. Прикладом можуть бути Скандинавські країни, де питома вага податків у ВВП становить від 50 % до понад 60 % (Швеція — 61 %). Зазначений показник у Данії становить 46,4 %; Швеції — 36,9; Фінляндії — 34,9; Великій Британії — 30,7; Італії — 29,9; Франції — 28,2 % [8].

Таблиця 1

СТРУКТУРА ДОХОДІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ, %

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Податкові надходження	75,6	76,5	63,8	68,0	73,3	72,2	69,7	73,2	73,2	73,3	72,4
Неподаткові надходження	9,0	10,3	25,8	28,7	24,7	24,2	26,8	24,3	23,2	23,1	22,8
Доходи від операцій з капіталом	0,2	1,3	0,1	0,9	1,8	2,4	2,8	3,7	2,9	2,9	4
Цільові фонди	15,2	11,9	10,3	2,0	0,8	1,0	0,9	0,7	0,5	0,6	0,5
Офіційні трансферти			—	0,4	0,5	0,2	0,5	0,2	0,2	0,1	0,3

Примітка: розраховано на основі звітних даних Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України [7].

Проте характерними ознаками європейського оподаткування є встановлення ширших меж податкової експансії, ніж у інших високорозвинутих країнах світу, підвищення фіскальної орієнтованості податків на споживання, й особливо ПДВ, зменшення податкового навантаження на прибуток і об'єкти власності, широке застосування перерозподільних можливостей податку з доходів фізичних осіб і платежів до державних соціальних фондів [4, с. 12]. Податки при цьому є засобом акумуляції коштів, завдяки яким через витратну частину бюджету вирішуються завдання соціального розвитку.

Водночас слід зазначити, що ефективне соціальне регулювання можливе лише на підставі достатнього рівня розвитку виробництва,

оскільки останнє є джерелом вартості, яка перерозподіляється. Але в нашій країні, на жаль, високий рівень перерозподілу не є показником ефективної соціальної політики та розвитку виробництва, що має негативний вплив на темпи економічного зростання.

Аналізуючи частку податкових надходжень в доходах зведеного бюджету (табл. 2), можна відмітити, що протягом останніх шести років спостерігається відносна стабільність у частці податкових надходжень — 73 % (2008 р. — 72,4 %). Винятком є 2004 рік, коли були знижені ставки за основними бюджетоутворюючими податками — податком на прибуток підприємств та податком з доходів фізичних осіб.

Структуру податкових надходжень можна проаналізувати на основі даних, наведених у табл. 2.

Таблиця 2

**СТРУКТУРА ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ
ДО ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ, %**

Роки і податкові надходження	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Всього податкових надходжень	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
У тому числі											
ПДВ	25,8	25,1	30,1	28,2	29,7	23,2	23,4	34,6	40	36,8	36,4
Податок на прибуток	19,7	19,7	24,6	14,7	20,7	24,4	25,6	23,9	20,8	21,3	21,6
Податок з доходів фізичних осіб	12,3	13,7	20,4	15,5	23,8	24,9	20,9	17,6	18,2	21,6	22
Акцизний збір	4,5	5,4	7,2	4,8	9	9,7	10,6	8	6,7	6,6	6,4
Плата за землю	3,9	3,4	4,4	2,9	4	3,7	3,6	3,9	3,8	4,1	4,2
Інші податки і збори	32	30,6	11,7	33,6	11	13,1	15,4	10,6	10,4	9,4	9,3

Примітка: розраховано на основі звітних даних Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України [7].

Розглянувши структуру податкових надходжень, можна виділити три основних бюджетоутворюючих податки — ПДВ, податок з доходів фізичних осіб та податок на прибуток підприємств. До речі, роль кожного з них має свою специфіку та динаміку. Різке зростання частки ПДВ у 2005 році більш ніж на 10 в.п. відносно до 2004 року викликано лише за рахунок посиленням контролю за адмініструванням цього податку, зростання ролі ПДВ у

2006 році до 40 %, пов'язаний із скасуванням пільг, застосуванням нового механізму бюджетного відшкодування, сповільненням темпів приросту обсягів експорту та ін. Що стосується податку на прибуток підприємств та податку з доходів фізичних осіб, частка першого зменшується (з 25,6 % у 2004 р. до 21,6 % у 2008 р.), а другого — збільшується (з 20,9 % до 22 % відповідно).

Стосовно податку з доходів фізичних осіб, то його величина безпосередньо залежить від соціальної політики держави, зокрема, від збільшення мінімальної заробітної плати. Зазначене зростання надходження даного податку в Україні відбувається не завдяки легалізації значно вищих за рівень мінімальної заробітної плати доходів, а за рахунок простого підвищення її рівня.

Проаналізуємо структурні зрушення податкових надходжень до зведеного бюджету на основі квадратичного коефіцієнту структурних зрушень (табл. 3):

$$\delta_d = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^m (d_i - d_0)^2}{m}},$$

де d_1, d_0 — частка податкових надходжень у зведеному бюджеті в поточному та базовому періоді, m — кількість основних бюджетоутворюючих податків.

Таблиця 3

АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ У 2004–2008 РОКАХ*

Роки	Квадратичний коефіцієнт структурних зрушень
2008/2004	4,5
2008/2005	9,6
2008/2006	4,3
2008/2007	3,8

*Примітка: розраховано на основі звітних даних Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України [7].

Із даних табл. 3 видно, що в 2008 році структура податкових надходжень до зведеного бюджету по основних бюджетоутворюючих податках порівняно з 2007 роком у середньому змінилася на 3,8 в.п., з 2006 р. — 4,3, 2005 р. — 9,6, 2004 р. — 4,5 в.п. відповідно.

Отже, вона має в середньому однакову тенденцію до змін. Щодо 2005 року, то в ньому відбулися зміни в питомій вазі основних бюджетоутворюючих податків — збільшилась частка податку з доходів фізичних осіб та зменшилась податку на прибуток підприємств.

Для аналізу взаємозв'язку питомої ваги надходжень податку з доходів фізичних осіб у заробітній платі та податку на прибуток підприємств у прибутку підприємств із реальними надходженнями названих податків, ми використали дані, наведені в табл. 4.

Таблиця 4

**РОЗРАХУНОК ВПЛИВУ ЗМІНИ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ
ПО ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ ТА ПОДАТКУ
З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ НА ДОХОДИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ
У 2000–2008 РОКАХ, %**

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Питома вага податку з доходів фізичних осіб у ВВП	3,75	4,30	4,79	4,95	3,82	3,92	4,19	4,83	4,83
Питома вага податку на прибуток підприємств у ВВП	4,53	4,06	4,16	4,95	4,67	5,32	4,81	4,77	5,04
Питома вага податку з доходів фізичних осіб у заробітній платі	11,42	13,02	13,71	13,99	11,27	10,79	11,11	12,85	13,05
Питома вага податку на прибуток підприємств у прибутку прибуткових підприємств	21,85	21,69	22,98	30,50	29,55	34,40	30,95	24,81	32,86
Питома вага заробітної плати у ВВП	32,84	33,00	34,96	35,39	33,89	36,38	37,70	37,55	37,04
Питома вага прибутку прибуткових підприємств у ВВП	20,71	18,70	18,11	16,23	15,81	15,45	15,54	19,24	15,33

Примітка: розраховано на основі звітних даних Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України, Державного казначейства України [7].

Для цього, на основі лінійної апроксимації, побудували наступні лінії тренду:

— для податку на доходи фізичних осіб: $y = 0,351x + 0,035$ ($R^2 = 0,778$), де y — надходження податку з доходів фізичних осіб

до зведеного бюджету у відсотках до ВВП, %; x — питома вага податку з доходів фізичних осіб у заробітній платі, %;

— для податку на прибуток підприємств: $y = 0,072x + 2,689$ ($R^2 = 0,780$), де y — надходження податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету у відсотках до ВВП, %; x — питома вага податку на прибуток підприємств у прибутку прибуткових підприємств, %.

На основі отриманих результатів встановили, що при збільшенні ставки податку на прибуток на 1 в.п. питома вага прибутку прибуткових підприємств у ВВП зменшується на 0,5 в.п., але реальні надходження податку збільшуються. Збільшення узагальної ставки податку з доходів фізичних осіб на 1 в.п. призводить до зменшення питомої ваги оплати праці найманих працівників у ВВП на 0,3 в.п. до 2004 року, а останнім часом збільшення узагальної ставки призводить до збільшення надходжень від податку до бюджету до 45,9 млрд грн у 2008 році (результати графічно зображено на рис. 1).

Але збільшення навантаження на платника по згаданим податкам призводить до того, що реальні надходження в бюджет зменшуються. Особливо це стосується умов нинішньої фінансової кризи, за якої доцільним є проведення політики зниження податкового тиску та зменшення ставок оподаткування хоча б на період стабілізації фінансової ситуації в країні. Головним чином це стосується підприємств, які мають найбільші можливості по стимулюванню виробництва та є конкурентоздатними, або з високим податковим потенціалом за стабільного розвитку економіки країни. Виникає питання, чи слід використовувати процедуру одночасного пропорційного зниження усіх податків? Очевидно що ні, бо це призведе до масштабного струсу фіскальної системи, що обов'язково матиме негативні наслідки.

Так, за нашими розрахунками, здійсненими на основі побудови трендової моделі залежності питомої ваги податків у ВВП та питомої ваги податків у податкових базах, можна зробити висновок, що оптимальним податковим навантаженням по податку на прибуток є 34,36 % та по податку з доходів фізичних осіб — 14,19 %. Водночас економістами ще не було запропоновано конкретного механізму для встановлення оптимальної податкової ставки. З одного боку, вони пропонують зменшити податковий тиск, розширити податкову базу, з іншого — використовувати кількісний метод оптимізації податкової системи, націлений на ви-

значення максимально раціональних податкових ставок у межах чинного фіскального механізму. Єдине, що пропонується в стратегії реформування податкової системи — знизити в найближчі роки 2011–2013 рр. ставки по податку на прибуток, за умов достатності ресурсного забезпечення бюджету, а також поступове зближення податкового навантаження по аналізованим податкам.

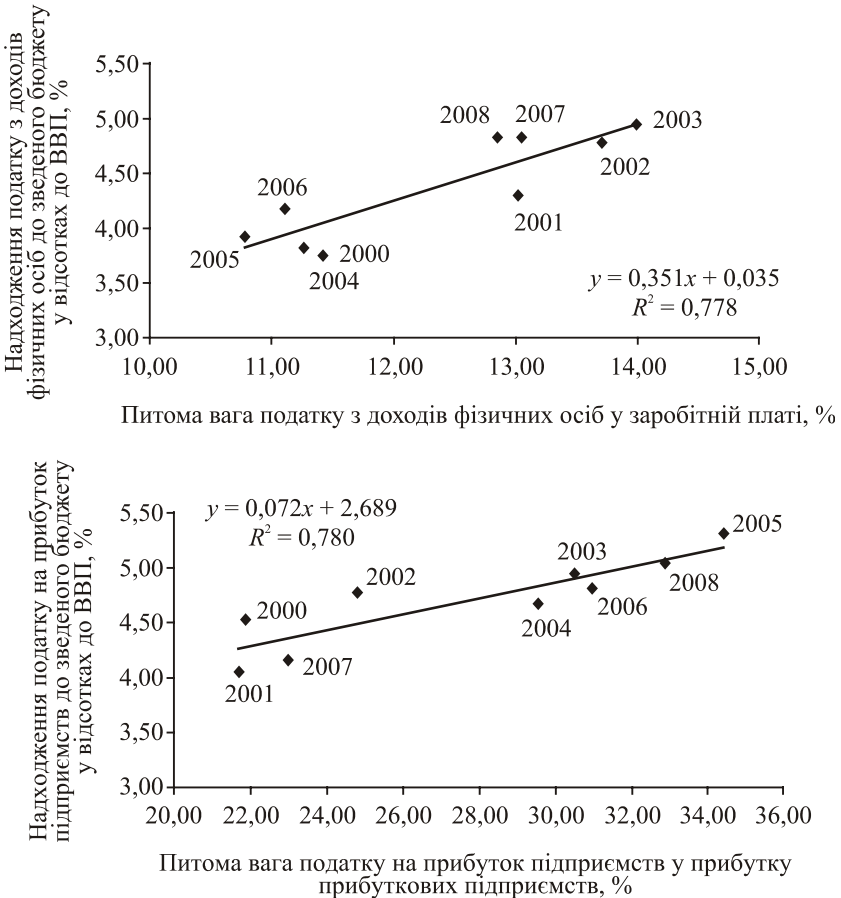

Рис. 1. Аналіз впливу зміни податкового навантаження по податку з доходів фізичних осіб податку на прибуток підприємств на доходи зведеного бюджету України (2000–2008 рр.)

Отже, основними недоліками чинної податкової системи є: значна складність та суперечливість, непрозорість податкового регулювання, нерівномірність розподілу податкового тягара, високий рівень витрат на адміністрування та багато інших.

За результатами проведеного аналізу встановлені певні недоліки існуючої системи аналізу податкових надходжень, усунення яких, на нашу думку, можливе, через застосування таких заходів: застосовувати запропоновану автором оцінку податкового навантаження по основним бюджетоутворюючим прямим податкам. Це дасть змогу визначити оптимальний рівень податкового навантаження для забезпечення фіскальної достатності з можливістю коригування залежно від впливу зовнішніх чинників (кризових явищ); аналізувати базу оподаткування кожного окремого підприємства (платника) та визначити основні причини її зменшення; відслідковувати рівень сплати податку на прибуток відносно кількості платників, що повинні сплачувати податок; аналізувати співвідношення відшкодованих сум ПДВ та сплаченого податку на прибуток по найбільших підприємствах-платниках; відслідковувати рівень збитковості в цілому по основних секторах економіки з обов'язковим визначенням впливу окремих платників.

Таким чином, проведений аналіз свідчить, що застосування окремих інструментів податкового впливу на соціально-економічні процеси в Україні інколи містить суперечності, результатом яких є негативна дія на розвиток виробництва та перерозподіл доходів, особливо це стосується парадоксального підходу до проведення фіскальної політики в умовах кризи. Водночас існує багатий зарубіжний досвід, елементи якого можуть бути успішно застосовані у вітчизняній практиці.

Література

1. Головне управління економічного аналізу. Курс: Економічний аналіз в системі оподаткування. Матеріали для слухачів. — УФЕІ. Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для державної податкової служби України. — 2004. — С. 47–48.
2. *Кайзерман В.* Комплексна система організації наповнення бюджету / В. Кайзерман // Вісник ДПС України. — 2008. — № 28 — С. 6–8.
3. *Маковська І. О.* Податкові надходження зведеного бюджету / І. О. Маковська // Фінанси України. — 2004. — № 11. — С. 29–33.

4. Луніна І. О., Балицька В. В., Короткевич О. В., Фролова Н. Б. Шляхи мінімізації впливу фінансової кризи на бюджет України / І. О. Луніна // Фінанси України. — 2008. — № 12. — С. 22–32

5. Мельник В. М. Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи / В. М. Мельник // Фінанси України. — 2008. — № 11. — С. 11–17.

6. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій [та ін.]; за ред. З. С. Варналія. — К.: Знання України, 2008. — 675 с.

7. Офіційні сайти Міністерства фінансів України, Державного комітету статистики, Державного казначейства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua, www.sta.gov.ua, www.minfin.gov.ua, www.treasury.gov.ua.

8. Supplement of the 2007 Government Finance Statistics Yearbook. — P. 18 — 50.

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК 364.32:346.6

Т. І. Стецюк

ст. викладач кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ ДОБРОВОЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

Исследуется объективная необходимость маркетинговых стратегий на украинском рынке добровольного медицинского страхования. Определена характеристика страховых услуг медицинского страхования, которые являются для потребителя самыми важными и более всего влияют на их выбор.

The objective necessity of marketing's strategies is probed at the Ukrainian market of voluntarily medical insurance. Description of insurance services of medical insurance is certain which are for a user most important and more than all influence on their choice.

Ключові слова: *маркетингові стратегії, медичне страхування, страхова послуга, служба асистанс.*

Розвиток вітчизняного страхового ринку в цілому та ринку добровільного медичного страхування (ДМС), характеризується дією низки соціальних, правових та економічних чинників, які негативно впливають на його стан і стримують його розвиток. Найважливішими з них є невизначеність статусу і перспектив